

## Redactioneel

Op 8 augustus 2020 overleed op 90 jarige leeftijd de socioloog Bert Laeyendecker. Eerder besteedde *Religie & Samenleving* daar aandacht aan met het artikel van Herman Noordegraaf en Kees de Groot “Socioloog en kritisch katholiek. In memoriam Leonardus (Bert) Laeyendecker (1930-2020)” (*Religie & Samenleving* 16 (1), januari 2021, 54-65). In dit korte overzichtsartikel kon uiteraard geen recht gedaan worden aan het omvangrijke werk van deze socioloog. Al snel groeide daarom de gedachte om een themanummer te wijden aan het leven en werk van Laeyendecker. Hiervoor werd een aparte redactie samengesteld, te weten Herman Noordegraaf en Lammert Gosse Jansma.

Gepositioneerd in zijn biografie komen in dit nummer de verschillende onderdelen van zijn werk aan de orde, namelijk zijn sociologische analyses ten dienste van de vernieuwing van de (vooral rooms-katholieke) kerk en zijn participatie daarin, de plaats van de godsdienst in de westerse samenleving, de bestudering van de sociologische theorieën en zijn macrosociologische analyse van de moderniteit met het oog op een maatschappijkritische doorlichting daarvan. De onderdelen van de godsdienst in de samenleving en de sociologische theorieën zijn daarbij niet afzonderlijk gethematiseerd, maar komen in verschillende artikelen aan de orde.

Dit themanummer kent twee blokken, te weten een waarin ingegaan wordt op zijn wetenschappelijk werk en een ander waarin het accent ligt op de biografie. Daarbij is overigens niet sprake van een waterdichte scheiding, omdat leven en werk in elkaar overlopen.

Staf Hellemans plaatst Laeyendecker in de context van zijn generatie: opgegroeid in een katholiek milieu en in de jaren zestig gegrepen door de kerkelijke vernieuwingsbeweging was hij een representant van een bepaalde fase in de ontwikkeling van de sociologie en de godsdienstsociologie. Dat was inhoudelijk het geval met de centrale thema's in zijn werk, “verandering” en “kritiek”, maar ook wat betreft de verbondenheid met een bepaalde religieuze traditie en het kritisch dienstbaar willen zijn aan vernieuwing van de kerk. Hellemans laat dat zien in de behandeling van het algemeen sociologisch en het godsdienstsociologisch werk van Laeyendecker.

Het artikel van Brian Heffernan duidt Laeyendecker in zijn rollen als augustijn, pater-deskundige en katholiek intellectueel, die zich na het vastlopen van de vernieuwingsbeweging binnen de Rooms-Katholieke Kerk ontwikkelde tot theoreticus van de progressieve vleugel binnen deze kerk. Heffernans bijdrage is gebaseerd op voor een deel niet eerder gebruikt archiefmateriaal

en is dus biografisch interessant, maar hij analyseert ook Laeyendeckers ontwikkeling in de genoemde rollen.

De bijdragen van Heffernan en Hellemans laten zien hoezeer de situatie veranderd is: de godsdienstsocioloog die zich richt op christelijk geloof en kerk en daaraan kritisch dienstbaar wil zijn, is een zeldzaam verschijnsel geworden.

Herman Noordegraaf behandelt Laeyendeckers maatschappijkritisch werk. Was Laeyendecker aanvankelijk gericht op de sociologie van kerk en godsdienst, vanaf de jaren zeventig ontpopte hij zich in zijn wetenschappelijk werk ook als maatschappijkriticus. Hij wilde daarbij vooral bijdragen vanuit macrosociologische analyses aan verheldering van het ontstaan van de moderne maatschappij en haar voornaamste karakteristieken. Zo kunnen de maatschappelijke achtergronden van grote vraagstukken als milieuvernietiging en sociale ongelijkheid beter begrepen worden. In zijn analyses is hij vooral beïnvloed door de historisch-sociologische aanpak van Max Weber en de systeemtheorie van Niklas Luhmann. De moderne samenleving heeft zich in een proces van eeuwen tot een gedifferentieerde samenleving ontwikkeld met verschillende subsystemen met eigen doeleinden en dynamiek. In lijn met de aanpak van Weber benoemt Laeyendecker een groot aantal factoren die op deze ontwikkeling van invloed waren, zoals economische, politieke, demografische en uitdrukkelijk ook religieuze. In de moderne tijd zijn vooral subsystemen als wetenschap, technologie en economie de drijvende krachten. Het grote probleem daarbij is dat de eigen wettelijkheid van hun dynamiek niet is ingebed in een breder kader van zingeving, oriëntatie en waarden en normen. In termen van Mannheim, die Laeyendecker steeds weer gebruikte: de functionele rationaliteit is de substantiële rationaliteit gaan overheersen. Hij was pessimistisch over de mogelijkheden om deze systemen fundamenteel te veranderen, maar vanuit het besef van verantwoordelijkheid, zo meende hij, moesten mensen, levend vanuit de hoop, zich daarvoor blijven inzetten.

Het biografisch gedeelte bevat voor een groot deel een bijdrage van de (godsdienst)sociologe en echtgenote Mady A. Thung. Dit verscheen eerder in het vriendenboek dat Laeyendecker in 2000 ter gelegenheid van zijn zeventigste verjaardag kreeg aangeboden, maar biedt nog steeds een goede introductie tot zijn biografie en werk met de nodige interessante observaties.\* Zij beschrijft

---

\* "Met hart en ziel. Socioloog en katholiek. Bevooroordeelde biografische noties". (2000). In *Homo prudens. Religie, cultuur en wetenschap in de moderne samenleving*. Redactie André Köbben, Karel Dobbelaere, Joep de Hart en Lambert van Gelder. Leende: Damon, 210-225.

na de eerste levensfase zijn actieve betrokkenheid bij het streven naar vernieuwing in de Rooms-Katholieke Kerk en zijn werk als hoogleraar algemene sociologie in Leiden, waarna zij zich vooral concentreert op de kritische studies die hij publiceerde met name in het kader van het Multidisciplinair Centrum voor Kerk en Samenleving (MCKS), dat van 1981 tot 1998 gefunctioneerd heeft als denktank op het terrein van kerk, oecumene en samenleving.

Aan deze “biografische notities” zelf worden enige korte, meer informele op herinneringen gebaseerde bijdragen toegevoegd om zo een aantal aspecten van de persoon Laeyendecker in verschillende rollen te belichten. Godfried Engbersen maakte als student Laeyendecker als docent mee op het Sociologisch Instituut in Leiden (kortweg “het SIL” genoemd) en laat zien hoezeer hij afweek van het toen gebruikelijke patroon op het SIL en opviel door zijn zeer goede kwaliteiten als docent en zijn eruditie. Dick Koelega, die Laeyendecker bijna 40 jaar meemaakte zowel in informele als formele setting, beschrijft Laeyendecker als een trouwe vriend.

Wij menen dat in dit themanummer materiaal over leven en werk van Bert Laeyendecker te vinden is dat van belang is vanuit het oogpunt van de geschiedenis van godsdienstsociologie en kerk en van de algemene sociologie. Voorts blijft het van betekenis voor een ieder die kritisch wil nadenken over de huidige samenleving met het oog op het bewerkstelligen van veranderingen in de richting van duurzaamheid en gerechtigheid.

Tot slot nog een kleine opmerking over de door de auteurs gebruikte voor naam van Laeyendecker. Zijn roepnaam was Leo (van Leonardus), zijn kloosternaam Bert (naar Bertrandus), die steeds meer als roepnaam ging fungeren. Zelf was Laeyendecker lang terughoudend om in de auteursnaam de voor naam voluit te gebruiken en gaf hij aan zijn publicaties de aanduiding van ‘L. Laeyendecker’ mee. Dat laatste doet hij nog bij zijn laatste boek *Kritische stemmen. Maatschappijkritiek van oudheid tot heden* (2013). We hebben het aan de auteurs overgelaten welke variant zij gebruiken.